

УДК 351:37.046.16

Т. А. Луценко,

*здобувач науково-дослідної лабораторії управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України, м. Харків*

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано сучасний стан розвитку наукової та науково-технічної діяльності в Україні. Розглянуто теоретичні засади розвитку механізму державного регулювання науки. Зроблено висновок щодо вдосконалення інституціонального забезпечення державного регулювання наукової та науково-технічної діяльності в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, наука, науково-технічна діяльність, наукові дослідження, орган державної влади, фінансування.

T. A. Lutsenko,

Seeker of scientific research laboratory of administration in the field of civil protection, National University of civil protection of Ukraine, Kharkiv

MECHANISMS OF STATE REGULATION INTEGRATION OF SCIENCE IN UKRAINE

The article analyzes the current state of scientific and scientific-technical activities in Ukraine. The theoretical basis for the development of the state regulation of science. The conclusion for improving the institutional state regulation scientific and scientific-technological activities in Ukraine is made.

Key words: state regulation, science, scientific and technical activity, scientific researches, public authority, financing.

Найважливішою умовою посилення політичної та економічної ролі України у світовій спільноті є забезпечення неухильного зростання її конкурентоспроможності. Для досягнення цієї мети, побудови сучасної економіки, заснованої на знаннях, держава повинна створювати необхідні умови і стимули для швидкої реалізації науково-технічних досягнень у реальному секторі економіки.

Потребує збереження і розвитку накопичених вищими навчальними закладами науково-технічного потенціалу у поєднанні з його структурною перебудовою, одночасною переорієнтацією наукових колективів на ті напрями і форми діяльності, де можливе досягнення найбільш значних результатів.

Актуальним питанням є розробка механізмів державного регулювання розвитку науки, зокрема, визначення рівня їх ефективності в кожному окремому випадку.

Проблеми державного регулювання наукової й науково-технічної діяльності та механізмів фінансування науки розглянуто в працях сучасних науковців і практиків [1–5].

Мета статті – окреслити основні механізми державного регулювання інтеграції науки в Україні.

У сучасних умовах основною конкурентною перевагою стають швидкість отримання нових знань і їх втілення в товаришах і технологіях. Важливу роль починають

відігравати інтеграція, створення нових організаційних і фінансових форм та підвищення якості трудових ресурсів. Ключового значення набувають мережі або системи, які можуть ефективно поширювати знання й інформацію. Будучи до недавнього часу галуззю, яка функціонувала автономно, сьогодні наука вбудовується в систему виробництва і дифузії знань. Вона стає частиною комплексної системи, здатної сприяти виробництву знань, а також перетворювати знання в нові технології, продукти і послуги, які знаходять своїх реальних споживачів (покупців) на національних або глобальних ринках. Така система здобула назву інноваційної.

Наука є формою духовної діяльності людей, яка спрямована на отримання істинних знань про світ (природу, суспільство, мислення), на відкриття об'єктивних законів світу і прогнозування тенденцій його розвитку [1, с. 127].

Наука у вищих навчальних закладах України має багатогранне значення. Тут відмітимо тільки найбільш важливі аспекти, з яких складається цінність науки ВНЗ.

Економічний аспект науки вищих навчальних закладів проявляється в тому, що вона:

- по-перше, є необхідною умовою науково-технічного прогресу, передумовою розвитку сучасних наукомістких виробництв і передових технологій;
- по-друге, виступає основою підготовки кваліфікованих кадрів для всіх галузей народного господарства;
- по-третє, є один з перспективних напрямів підприємницької діяльності (торгівля патентами, ліцензіями і т. д.).

Соціальний аспект проявляється в тому, що наука в вищих навчальних закладах сприяє підвищенню соціальної активності і затребуваності населення (передусім, інтелігенції, що знаходиться зараз в найуразливішому положенні). Крім того, вона чинить безпосередній вплив на стан загального рівня культури і освіти в суспільстві.

Політичний аспект може бути інтерпретований таким чином: підвищення рівня вченості і культури в суспільстві є важливою гарантією демократичного ладу і основою для подальших прогресивних політичних перетворень в країні.

Усе вищевикладене (політичний, соціальний і економічний аспекти), а також військовий аспект наукових досліджень і розробок, що проводяться в системі освіти, дозволяють визначити науку в вищих навчальних закладах як важливий чинник забезпечення національної безпеки.

Будучи одним з пріоритетних напрямів державної політики наука ВНЗ потребує відповідного фінансового забезпечення.

Дослідження сучасного стану організації науки в вищих навчальних закладах дозволяє виявити декілька найбільш “вразливих місць”, існування яких призводить до неефективного використання фінансових коштів, що виділяються на науково-дослідну діяльність в системі освіти, а саме :

- недостатній рівень наукової спеціалізації ВНЗ і пов'язані з цим багатотемність і паралелізм в дослідженнях, що проводяться;
- слабка організація взаємодії на міжвузівському і межкафедральному (міжлабораторному) рівні, при розробці однакової або близької (спорідненою) наукової проблематики;

– відсутність налагодженого механізму спеціалізації і кооперації при розробці великих (праце-, капітало- і наукомістких) наукових тем;

– фактична ліквідація системи планування науки в вищих навчальних закладах;

– відсутність налагодженого механізму взаємодії і координації, галузевої і академічної науки ВНЗ.

Аналіз роботи наукових організацій системи освіти за останні роки показує, що виникло в цій сфері проблеми пояснюються не лише недофінансуванням з державного і регіонального бюджетів, але і недосконалістю господарського, у тому числі фінансового механізму у сфері науково-дослідної діяльності стосовно сучасних ринкових умов [2, с. 57]. До основних його недоліків відносяться:

– недооцінка можливостей застосування різноманітних форм власності (державною, колективною, приватною) в організації наукової діяльності;

– недостатнє опрацювання проблем і слабке вивчення протиріч у системі формування фондів фінансування наукових установ і науково-дослідних колективів;

– недооцінка товарних властивостей наукової продукції і слабка вивченість її ринку;

– використання, як правило, витратних, а не ринкових методів формування ціни на науково-технічну продукцію;

– слабка вивченість принципово нових форм фінансово-економічних стосунків, що виникають у сфері науково-технічної діяльності;

– слабка науково-методична база планування вступу і використання прибутків наукових організацій;

– недостатнє наукове опрацювання питань використання елементів комерційної діяльності у сфері прикладної науки [4, с. 30].

Наука ВНЗ – поняття комплексне, збиральне. У зв'язку з дослідженням проблеми фінансування науки у вищих навчальних закладах слід передусім відмітити її організаційно-інституційну неоднорідність: частина науково-дослідних проектів проводиться у рамках спеціалізованих структурних підрозділів ВНЗ – наукових (дослідницьких) центрів, проблемних лабораторій і т. д. Велика ж частина наукових розробок припадає на частку так званих кафедральних учених, тобто викладачів ВНЗ, які займаються науково-дослідницькою діяльністю відповідно до кафедральних (факультетських, ВНЗ) планів НІР або у рамках тимчасових наукових колективів за трудовим договором.

При організації фінансування науково-дослідних підрозділів вищих навчальних закладів слід виходити з того, що фінансується основний вид діяльності співробітника ВНЗ (у випадку з “кафедральними ученими” фінансується так звана друга половина дня, тобто частина робочого дня, не зайнята власне викладацькою діяльністю).

Розгляд науки у вищих навчальних закладах, як об'єкту фінансування припускає відповідну класифікацію досліджень і їх результатів, відбиту в таблиці. Проблема економічної класифікації і структуризації наукових досліджень і їх результатів висувається різноманітними умовами діяльності в галузях науки у вищих навчальних закладах. Точна, науково обґрунтована класифікація дає можливість знайти в об'єкті дослідження деякі загальні ознаки і, об'єднавши їх в

окремі групи, що дозволяє досягти єдиного підходу у визначенні принципів і методів фінансування, планування, економічного стимулювання, управління по створенню нової техніки, сприяє точнішому визначенню терміну на проведення прикладних досліджень і розробок, ціни на науково-технічну продукцію.

Таблиця

<i>Класифікація наукових досліджень</i>	
<i>Критерії</i>	<i>Види</i>
Залежності від характеру отримуваних результатів	<ul style="list-style-type: none"> • фундаментальні • прикладні • наукові розробки
Цільове призначення наукових досліджень	<ul style="list-style-type: none"> а) що переслідують наукові цілі б) що переслідують соціальні цілі в) що переслідують економічні цілі
За способом реалізації	<ul style="list-style-type: none"> а) цільові б) ліцензійні в) ринкові
По джерелу фінансування	<ul style="list-style-type: none"> а) централізовані (засоби державного бюджету) б) децентралізовані (засоби підприємств, фірм і некомерційних організацій) в) власні (засоби, зароблені самими ВНЗ) г) притягнені (засоби кредитних установ, іноземний капітал, гранти міжнародних організацій і міжнародних фондів)
Залежно від того, хто виступає замовником наукових досліджень	<ul style="list-style-type: none"> а) міждержавні (міжнародні) б) державні в) галузеві г) ініціативні
По видах виконаних робіт	<ul style="list-style-type: none"> а) наукові знання (нові теоретичні знання) б) продукція, матеріалізована в предметах і процесах (створені зразки нової техніки, матеріалів, нові технології) в) виробничі послуги, що не мають форми матеріальних благ (наприклад, дослідження з раціонального використання виробничих потужностей, консультації, аналітичні, експертні і тому подібні роботи)
За критерієм відношення до творця науково-дослідницької продукції розрізняють	<ul style="list-style-type: none"> а) науково-дослідна продукція як результат праці наукової організації б) науково-дослідницька продукція як результат праці тимчасового творчого колективу в) науково-дослідна продукція як результат діяльності окремого індивідуума

Специфіка науки ВНЗ та її головна роль полягають у тому, що викладачі і професори, аналізуючи й розробляючи новітні проблеми фундаментальної і

прикладної науки, передають інформацію студентам і аспірантам, які, після вже 3-4 року використовують ці наукові знання в наукових і науково-виробничих організаціях [5, с. 175].

Серед керівників наукових тем від університетів, як правило, працюють фахівці, учні яких (3-4 покоління) ведуть роботи на місцях. Це сприяє кращим контактам, кращому розумінню і як наслідок кращій якості робіт.

Великою перевагою науки ВНЗ є можливість залучити до роботи молоді кадри – студентів і аспірантів – і відібрати найбільш здатних з них. Для науки ВНЗ і особливо для молодих учених (аспірантів, студентів) характерні свіжі нестандартні рішення.

Роль науки у ВНЗ надзвичайно велика і в справі підготовки кадрів. Тільки випускник, що бере участь в період навчання в реальних дослідницьких проектах, може вважатися досить підготовленим фахівцем. Крім того, це важливо з точки зору зацікавленості в роботі за фахом після закінчення ВНЗ.

Завдяки роботам, в яких безпосередню участь беруть студенти і аспіранти у ВНЗ, істотно підвищується рівень їх професійної підготовки [4, с. 8].

Таким чином, особлива роль науки у вищих навчальних закладах обумовлена необхідністю посилення її впливу на процеси в регіонах, бо тут вона складає основу їх науково-технічного потенціалу. Головна мета полягає в тому, щоб перетворити сектор ВНЗ української науки на велику підсистему інтегрованого науково-технічного комплексу, одночасно зберігши кращу частину науково-педагогічного потенціалу вищої школи. Останнім часом велика увага приділяється розвитку нових регіональних структур, які представлені науковими і технологічними парками, інноваційними бізнес-центрами і інкубаторами. У складі технопарків і на їх базі формується унікальна інфраструктура науки, орієнтована, у тому числі, на підтримку малого науково-технічного підприємництва.

Література:

1. *Жабенко О. В.* Державна освітня політика в умовах європейської інтеграції / О. В. Жабенко // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз : матеріали наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – Т. 2. – С. 126–128.
2. *Кобець А. С.* Державна політика інтеграції освіти і науки України в системі інноваційної економіки: засади, механізми управління, напрями забезпечення : [монографія] / А. С. Кобець. – Донецьк : ТОВ “Юго-Восток”, 2012. – 472 с.
3. *Марцин В.* Вища школа України на шляху трансформації у європейський освітній простір / В. Марцин // Вища школа. – 2007. – № 27–35.
4. *Міщенко В.* Особливості функціонування вищої школи України в ринкових умовах: вища школа між минулим і майбутнім / В. Міщенко, С. Науменко // Вища школа. – 2001. – № 1. – С. 6–17.
5. *Ядранська О. В.* Визначення структури та масштабів державного сектору науки / О. В. Ядранська // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2007. – № 1. – С. 173–177.

Надійшла до редколегії 31.03.2015 р.